

METODEHJELP

En veiledning til å bruke verktøyet for sosial konsekvensbeskrivelse

Innhold

Bakgrunn	1
Hensikten med rapporten	1
Presentasjon av matrisen	2
Før du begynner	3
Planlegg prosessen	3
Dokumentasjon.....	4
Samarbeid i en prosjektgruppe for SKB	6
Metodebeskrivelse	7
Kartleggingsfasen	7
Tiltaksfasen	10
Konsekvensfasen	16
Oppfølging	20

Bakgrunn

Hensikten med rapporten

Metodehjelpen som du holder i hånden er utarbeidet for å gi en mer håndfast støtte i arbeidet med sosiale aspekter i planleggingen. Denne metodehjelpen er en nærmere beskrivelse av verktøyet sosial konsekvensbeskrivelse (SKB) og hvordan du kan bruke verktøyet. Her beskriver vi eksempler på arbeidsmåter og metoder, der du kan velge én som passer for deg og prosjektet du arbeider med.

Denne rapporten danner grunnlag for saksbehandlere i flere ulike kommuner med ulike navn på sine forvaltningsorganer, ulik organisering og ulike rutiner. Derfor navngis ingen kommunale organisasjoner, og vi forsøker å beskrive metoder ut fra en generell planprosess. Verktøyet for å jobbe med ulike aspekter betegnes også med ulike navn, som sosial konsekvensbeskrivelse og sosial konsekvensanalyse, men i denne rapporten bruker vi det førstnevnte forkortet til SKB. Metodehjelpen er skrevet ut fra at det er en *detaljplan* som skal utarbeides, men arbeidsmåten kan og bør benyttes ved all planlegging, alt fra lokaliseringsstudier og trafikkplanlegging til oversiktlig planlegging. Hele dokumentet tar utgangspunkt i det sosiale perspektivet. Deretter må man foreta avveininger mot andre interesser i selve planleggingsprosessen.

Denne rapporten er utarbeidet av Norconsult AB på oppdrag av EU-prosjektet SMS, *Sociala aspekter och Medborgardialog i Samhällsplaneringen*. Fra Norconsult medvirker Emmali Jansson, Sofia Larsson og Moa Lipschütz. Fra Göteborgs Stad medvirker Joel Blomgren, Lundby Stadsdelsförvaltning og Malin Michaelson, Stadsdelsförvaltningen Centrum. Therese Wallgren har medvirket fra Halmstads kommune.

Presentasjon av matrisen

Metodehjelpen er utarbeidet med utgangspunkt i matriseverktøyet for den sosiale konsekvensanalysen, er verktøy utarbeidet av Göteborgs Stad. Verktøyet er utarbeidet for å løfte de sosiale aspektene i forbindelse med planlegging av byen og er tenkt å være med under alle faser i planprosessen, fra tidlig ide til konsekvensanalyse av et gjennomført prosjekt.

Denne matrisen kan fungere som en støtte. I og med at verktøyet deler inn arbeidet i tre faser, kartlegging, tiltak og konsekvenser, ledes man til å arbeide med spørsmålene i et bredt spekter – fra tidlige studier av området til deretter å la det utgjøre underlag for konsekvensene av planforslaget.

Matrise fra Göteborgs Stads verktyg for arbeidet med sosiale aspekter i planleggingen

Det har tidligere ikke vært noen eksakt metode knyttet til verktøyet. Derimot har det vært opp til saksbehandlerne å tenke ut og finne sin egen vei ut fra type prosjekt, dets skala og også med tanke på hvilken fase prosjektet befinner seg i. Denne metodehjelpen er et første steg for å vise tydeligere hvordan arbeidets gang kan være.

Det er mer informasjon å lese om verktøyet her:

- I brosjyrene "SKA, Social konsekvensanalys, Mennesker i fokus 1.0" og "BKA, Barnkonsekvensanalys, Barn og unga i fokus 1.0"
- Göteborgs Stads hjemmeside under Bygga & Bo samt Social resursforvaltning, S2020
- Halmstad kommunes hjemmeside

Før du begynner:

Planlegg prosessen

Arbeidet med de sosiale aspektene i et planleggingsprosjekt går gjennom hele prosessen, da spørsmålene skal løftes fram, diskuteres og følges opp, fra ide og kartlegging til selve gjennomføringen av prosjektet. Underveis kan arbeidet bestå av en rekke ulike aktiviteter eller former, som kartleggingsmøter, gåturer eller medborgerdialoger. Hver aktivitet er seg selv en viktig brikke i puslespillet for å forstå et steds sosiale verdier eller hvordan et forslag påvirker disse. Men det er hele prosessen og fremfor alt hvordan den påvirker det endelige forslaget som er

viktig for å kunne ta hensyn til og ta hånd om de sosiale verdiene i samfunnsplanleggingen.

Sammen med andre forvaltninger, grupper, dine kolleger eller andre aktører bør du tidlig tenke på opplegg for den sosiale konsekvensbeskrivelsen. Dette er spørsmål du kan stille deg tidlig:

- Hvilke aktiviteter bør finne sted?
- Hvilke aktører skal være involvert, dvs. hvilke berøres, har kunnskap eller kan være motstandere det er viktig å få med seg?
- Hvilket handlingsrom har du i prosjektet ditt? Hvordan kan dere ta hånd om materialet som kan komme inn?

Som i mange andre spørsmål er det slik at hvor tidligere man kan løfter fram sosiale aspekter, desto større mulighet er det til at disse kan farge og påvirke det endelige forslaget. Det største arbeidet med en sosial konsekvensbeskrivelse ligger derfor før man utformer forslaget og må således planlegges i begynnelsen av prosjektet ditt.

Du er forhåpentlig fortsatt i en så tidlig fase at du har godt med handlingsrom til å påvirke og foreta nødvendige forandringer i forslaget ut fra din SKB-prosess. Tenk gjennom hva du har av handlingsrom i prosjektet ditt. Hvis du ikke kan foreta noen forandringer, kan det være urimelig å involvere mange og bruke mye energi på å arbeide med sosiale aspekter. I så fall er det kanskje viktigere å formulere konsekvensene av forslaget, altså den siste fasen av en sosial konsekvensbeskrivelse.

Allerede før *planbeskjed/planoppdrag* bør man ha tenkt gjennom påvirkningsmuligheten og vurdert hvor høyt ambisjonsnivå og stort omfang det bør være i arbeidet med de sosiale aspektene. I en tidlig fase skal det også foretas en vurdering av om det er behov for medborgermedvirkning eller noen spesiell dialog ut over den interne i kommunen.

Dokumentasjon

Det er viktig å dokumentere arbeidet for å kunne følge opp og få effekt i forslaget. For å huske hva som er diskutert og også kunne formidle det til flere eller parter som kommer til under arbeidets gang, er det viktig å dokumentere arbeidet på en tydelig og oversiktlig måte.

Noe materiell utarbeides til det løpende SKB-arbeidet:

- *Utfylte matriser* til kartlegging og eventuelt også til de andre to fasene (tiltak og konsekvenser)

- *Et kart* koblet til kartlegging som beskriver og tydeliggjør hvilke steder man har diskutert
- Eventuelt en *fortegnelse over aktører* som medvirker i dialogen.
- Iblant er det behov for å lage en separat *PM* om disse spørsmålene for å kunne løfte spørsmålet ytterligere og få det mer belyst. Her kan man også beskrive hvordan arbeidet har vært gjort, hvem som har vært involvert og hva man skal oppnå.
- I *tiltakslist*er eller *behovslist*er kan man få god oversikt over den løpende diskusjonen. En liste kan også fungere som et godt oppfølgingsverktøy eller ved behov utformes videre til en handlingsplan.

Annet materiale innlemmes i dokumentet, som:

- *Planbeskrivelse*. De sosiale aspektene bakes med fordel inn i planbeskrivelsens ulike kapitler. Den sosiale konsekvensbeskrivelsens kartlegging kan oppsummeres i planbeskrivelsens kapittel om hvordan stedet fungerer i dag. Tiltak som foreslås kan presenteres ut fra de behov man har kommet fram til i prosessen med SKB. Konsekvenskapitlet rommer også forslaget sosiale konsekvenser.
- *Gjennomføringsbeskrivelsen* er en del av planbeskrivelsen. Her kan man synliggjøre hvem som har ansvar for og bekoster tiltak som du har kommet fram til gjennom den sosiale konsekvensbeskrivelsen.
- *Kvalitets- eller gestaltningsprogram*. Her kan de sosiale aspektene tydelig knyttes til kvaliteter som skal oppnås. Ikke minst kan man løfte inn og utvikle verdier som gjelder aspektet "identitet", som bebyggelsesantikvariske og kulturhistoriske spørsmål.
- *Belysningsplan, kompensasjonstiltak* eller andre *tiltaksprogrammer* og overgripende beskrivelser av hvordan opprustning skal skje.

Tenk gjennom hvem som kommer til å lese materialet. Vil det være tilgjengelig for allmennheten, eller er det et internt arbeidsmateriale? Et materiale som skal komme i allmennhetens hender må man være tydelig med hva som er hensikten med sammenstillingen og hva som kommer til å skje og bli gjennomført fremover, så man ikke skaper skuffelse eller gir feilaktige forventninger.

Den sosiale konsekvensbeskrivelsen kan også brukes for å samordne ulike forvaltninger systematisk og følge opp innsatser som bør settes inn. Man kan gjerne arbeide med sjekklister som støtte til dette. Dette arbeidet bør også dokumenteres, enten gjennom en PM der man har beskrevet kartleggingen og hvilke tiltak som bør etterfølge denne, eller i form av arbeidsmaterieill der man dokumenterer oppfølgingen av og om hvordan tiltakene gjennomføres.

Samarbeid i en prosjektgruppe for SKB

For å arbeide med sosiale aspekter er det viktig å samarbeide med andre aktører. Når du arbeider med prosjektet ditt, vil det trolig oppstå spørsmål som berører sosiale aspekter, men som ikke helt kan løses innenfor rammene for prosjektet ditt. Det kan også være slik at prosjektet ditt involverer andre aktører, eksempelvis grunneiere, eiendomsutviklere eller andre avdelinger i kommunen.

Det kan være fornuftig å utforme en prosjektgruppe for arbeidet med de sosiale aspektene for å løfte og diskutere ulike spørsmål som oppstår under arbeidets gang. Her har vi valgt å betegne en slik gruppe SKB-gruppe. I første rekke bør representanter fra andre kommunale organer være med i gruppen, men det kan være verdt å tenke gjennom hvorvidt også andre aktører skal medvirke. I en del saker er det med en eiendomsutvikler som det i så fall kan være velegnet å ha med. Det kan være slik at SKB-gruppen er samme gruppe som du treffer i andre sammenhenger og også avstemmer andre spørsmål med.

Det kan være fordeler ved å blande ulike kompetanser med ulike utdanningsbakgrunn og ansvar, iblant kan det imidlertid være relevant for saksbehandleren og bare treffe dem som har spesiell kunnskap om sosiale aspekter, men det kan også være relevant å få inn miljøkyndige, da det er sterke koplinger mellom miljø og folkehelse, f.eks. bevaring av natur og håndtering av støy. Tenk også på om gruppen skal ha med seg representanter for interesseforeninger med spesielle kunnskaper eller kjennskap til stedet, eller om man treffer disse ved enkelttilfeller.

Det er viktig å være bevisst om hvem som er representert i gruppen. Er det grupper av mennesker som ikke er med, som man skal oppsøke eller som man kan løfte som en spesiell fokusgruppe i møtene? I dokumentasjonen er det lurt å oppgi de personer og kompetanser som har deltatt i arbeidet og hvilken funksjon/arbeidsplass de representerer. Det er også lurt å rapportere om medborgerdialog har vært gjennomført og med hvilke grupper, f.eks. presentert etter alder og kjønn.

Alt etter hvordan dere arbeider i din kommune eller ditt prosjekt kan det være du selv eller en annen som innkaller og holder SKB-gruppen sammen. Det kan også være en annen som gjør arbeidet med å samle inn materiale i kartleggingsfasen. Uansett hvem som kaller inn SKB-gruppen og hvem som bruker arbeidstid på å arbeide med de sosiale aspektene, så er det alltid du som planlegger som har ansvar for å få med de sosiale aspektene i nettopp ditt prosjekt. I påfølgende avsnitt i denne rapporten kommer vi tilbake med resonnement og maler for hvordan en SKB-gruppe kan arbeide.

Metodebeskrivelse

Under beskrives arbeidet med utgangspunkt i matrisen for de tre fasene i den sosiale konsekvensbeskrivelsen: kartlegging, tiltak og konsekvenser.

Kartleggingsfasen

Skaffe kunnskap om stedet

Den innledende fasen i SKA-matrisen er kartleggingsfasen. Når dette gjennomføres i planprosessen kan være forskjellig fra sak til sak. Kartleggingen bør skje "så tidlig som mulig", slik at de sosiale aspektene kan løftes og dermed gi en påvirkning i prosjektet. I dette eksemplet tar vi utgangspunkt i et *detaljplanarbeid* der kartleggingen gjøres i startfasen, gjerne før det reelle planarbeidet starter for å gi en god kunnskapsbase for det videre arbeidet.

Ved kartleggingen skal fokuset være på å innhente kunnskap om hvordan stedet fungerer og oppleves i dag. Mange sosiale verdier som finnes på et sted er det ikke mulig å se på et kart, og disse kan det være vanskelig å vurdere for en utenforstående fagperson. Ulike grupper av mennesker kan ha ulik opplevelse av steder. Eksempelvis kan en ungsog langs sykkelveien være en selvstendig og morsom lekeplass for det yngre barnet, smugrøykingssted for tenåringen, kjedelig og stygt for én voksen, verdifullt hundeluftingssted for en annen og utrygt om kvelden på vei hjem for en tredje.

Når du involverer andre personer, og da fremfor alt allmennheten, i et sånt arbeid er det viktig at du er tydelig med hva som faktisk kan påvirkes. Hva er allerede besluttet, hvilke rammer er satt og hva har vi å forholde oss til? Som medvirkende skal man få en tidlig forståelse av hva som kan påvirkes, slik at man ikke får feil forhåpninger om hva arbeidet kan føre til.

I kartleggingsfasen kan man innhente kunnskap på flere ulike måter. Her følger noen eksempler:

- Statistisk underlag
- Plassbesøk
- Gåturer
- Trygghetsvandring
- Synspunkter fra medborgerne
- Dialog internt i kommunen, ta del av andres kunnskap

- Dialog med medborgerne i form av diskusjonsmøte, seminarer eller liknende Det er mange metoder for dialogmøter. For hjelp til å planlegge og gjennomføre en dialog, se dialoghjelp innenfor SMS.
- Møte på stedet med tjenestemenn, beboere eller andre som har kunnskap om stedet
- Rollespill for å fange opp grupper som ellers ikke kommer til orde eller representeres
- Kartanalyser

Hvilken type kartleggingsmetode man velger avhenger av stedet og også typen tiltak og forandringer man planlegger. Er det en stor innsats? Er konsekvensene store, eller berører det kun et fåtall? Tenk også på hvem som skal involveres i kartleggingen. Hvilke grupper er det viktig å ha med seg, og hvilke personer kjenner stedet godt? Det er vel verdt å finne gode grupper å involvere i kartleggingsfasen for at de skal få en økt forståelse for det fremtidige arbeidet.

Ett av mange eksempler på metode for kartlegging kan være å studere statistisk underlag for beboernes inntekter og boligstørrelser på stedet sammenliknet med de andre geografiske skalaene, ta rede på hvordan ulike funksjoner (arbeidsplasser, service, bolig med mer) forholder seg til hverandre, muligheter til å sykle og reise kollektivt samt gjennom samtaler med medborgere finne ut hvordan de bruker ulike steder og hva de synes om dem.

Informasjonen som fremkommer i kartleggingen sorteres inn i matrisen for å bli oversiktlig. En måte å starte på, er å først strukturere informasjonen som er lett tilgjengelig eller som du allerede har tilgang til. Sorter inn den informasjonen i matrisen for å få en oversikt over hva du vet og hva du ikke vet. Denne sammenstillingen kan deretter avstemmes med SKB-gruppen, som kan bidra med sin kunnskap.

Hvis det fortsatt er kunnskapshull etter at du har samlet gruppen, er det lurt å tenke over om det er viktig informasjon du mangler, og hvordan du i så fall skal få tilgang til den. Er det grunn til å ta en runde til i kartleggingen? Er det andre grupper som skal kontaktes for å dele sin kunnskap? Fikk du greie på hvordan stedene brukes året rundt, eller bare et øyeblikksbilde av årstiden eller ukedagen da du var på stedet?

Det er vanskelig å vite om det finnes kunnskapshull. Med verktøyet følger det brosjyrer der du kan lese om hva de ulike aspektene innebærer. Et tomt felt i kartleggingsmatrisen din behøver ikke bety at du har et kunnskapshull, derimot kan

det tyde på at det faktisk ikke er noe relevant å kommentere for nettopp det feltet. På samme måte kan det også være kunnskapshull i felt med mye informasjon. De fire aspektene er brede og rommer mange sosiale spørsmål. Spørsmålene tilhørende matrisen kan fungere som en inspirasjon i arbeidet og være til god hjelp ved å vise en bredde av spørsmål det er viktig å finne svar på. Spørsmålene er ikke heldekkende, så du må være åpen for at det i nettopp ditt prosjekt kan være andre spørsmål det er viktig å ta med. Hvis du er usikker på om du har fått med de viktige sosiale spørsmålene, kan det være lurt å spørre gruppen din eller noen som har fagkompetanse innen sosial bærekraft.

Analyse av kartleggingsmaterialet

Kartleggingen kan føre til et omfattende materiale om stedet i dag. Du har strukturert det i matrisen, men det er verdt og foreta en analyse av materialet for å tydeliggjøre hvilke spørsmål som er viktige på nettopp ditt sted, både overfor deg selv, SKB-gruppen din og andre. En måte å foreta en analyse av kartleggingsmaterialet på, er å formulere viktige kvaliteter og respektive problemer med stedet med noen setninger eller punkter. Utgangspunktet er både problemer og ting som fungerer bra. Det er fremdeles hvordan stedet fungerer i dag som skal analyseres. Vi har altså ikke kommet inn på noe framtidsscenario eller ønske ennå.

Et fiktivt eksempel kan være at *"Stedet ligger naturskjønt og har en sterk kulturhistorisk identitet med vakre eneboliger fra en viss arkitekturperiode. Innbyggerne i nærmiljøet treffes på torget, og samholdet i det aller nærmeste området er sterkt. På stedet bor det mange med høy inntekt, og det er en større vei som avskjærer området fra den øvrige bydelen, som er mer sosialt blandet. Veien har få overganger/underganger, og mange føler seg utrygge ved de tunnelene som finnes og som man må bruke for å kunne komme seg til og fra bussholdeplassene som ligger ved veien."*

Du kan lage en oppsummering av kartleggingsmaterialet og presentere det på et kart, i løpende tekst eller på annet vis. For å komme fram til hvilke sosiale aspekter som er viktigst på ditt sted, kan du stille deg en del spørsmål til hjelp. Hvilke spørsmål er tilbakevendende? Er det mange spørsmål som gjelder samme tema? Du merker deg for eksempel at spørsmålet om trygghet er kommet tilbake i diskusjonen om stedet. Tenk i så fall over om det er en forbindelse mellom trygghetsspørsmålet og annen informasjon som er innhentet under kartleggingen. Det kan handle om kvaliteter i det fysiske eller sosiale miljøet som påvirker trygghetsopplevelsen. Nettopp sammenhengen mellom det fysiske rommet og det sosiale miljøet er noe det er viktig å løfte fram i analysen. Videre bør kartleggingen ha gitt deg kunnskap om hvilke grupper av mennesker og aktører som bruker og

berøres av stedet. Slik informasjon er det også viktig å ha med i oppsummeringen. I forbindelse med det kan du løfte fram eventuelle forskjeller i brukernes perspektiv. Noe i miljøet som oppfattes som positivt og spennende av én gruppe kan oppfattes som problematisk og forstyrrende av en annen.

Et annet viktig punkt i analysen er den geografiske skalaen. Er det spørsmål som gjentar seg på mange geografiske skalaer og dermed berører flere enn de som bor nærmest stedet vi planlegger for? Er det konflikter mellom geografiske nivåer eller mellom ulike sosiale aspekter? I enkelte tilfeller kan byens behov eller regionale behov kollidere med lokale saker. Det kan eksempelvis handle om at man vil anlegge en ny stasjon for å øke tilgjengeligheten til et bestemt område. De som bor på stedet mener kanskje at en slik forandring setter kvaliteten i boligmiljøet i fare eller krever at det gjøres krav på et bestemt populært område. Det er viktig å ha med seg de geografiske skalaene gjennom analyseprosessen og tenke på hvordan stedet forholder seg til sine omgivelser. Dermed kan de ulike skalaenes betydning variere avhengig av hvilken kontekst man studerer, der visse kontekster er mer begrenset i sin påvirkning rent geografisk. I et slikt tilfelle vurderer du kanskje at et visst geografisk nivå kan utelukkes eller bare nevnes kort til fordel for mer aktuelle nivåer. Uansett hva du gjør, er det lurt å være tydelig i dine valg og avgrensninger i presentasjonen av materialet.

I likhet med alt annet som gjelder så vel sosiale aspekter som andre spørsmål, har du som saksbehandler ett perspektiv, mens andre kanskje ser ting på en annen måte. Din analyse av kartleggingsmaterialet bør derfor avstemmes med SKB-gruppen for å se om dere er enige om hvordan dere velger å se på stedet.

Tiltaksfasen

Tiltaksfasen kan deles inn i tre overgripende faser: *Generell målformulering*, *Behovsliste* og *Å få det gjort*. Tanken er at du skal ta utgangspunkt i kartleggingen for å kunne formulere hva som må gjøres (bevares eller forandres) på stedet og forme et forslag ut fra dette.

Prosjektet ditt kan være mer eller mindre definert i denne tidlige fasen. Det er trolig en hensikt med det og eventuelt også noen skisser, forventninger eller annet som tar utgangspunkt i planleggingsarbeidet ditt. I denne fasen er det tid for å samle informasjonen du har fått ut av kartleggingen og tillemppe den på forslaget som er i ferd med å bli utarbeidet. Med den kunnskapen du har, hva er det viktig å få med i forslaget? De planlagte forandringene vil påvirke stedets sosiale sammenheng.

Alt etter når i prosessen de sosiale aspektene løftes fram, kan det iblant handle om å evaluere et ganske ferdig forslag som f.eks. er utarbeidet av en eiendomsutvikler – der påvirkningsmuligheten kanskje ikke er så stor, men der detaljer kan forandres. Det ideelle er at arbeidet starter i en tidlig fase mens påvirkningsmuligheten er større.

Ut fra kunnskapen om hvordan stedet fungerer i dag sammen med kunnskapen om det forslaget eller hensikten med prosjektet som finnes, kan man så formulere mål og tiltak for å styrke de sosiale kvalitetene med forandringen.

Generell målformulering

Når du nå har fått et tydeligere bilde av stedets forutsetninger og hvordan det fungerer i dag, er det tid for å sette opp ett eller flere mål for utviklingen av området. Disse målene kan være generelle eller spesifikke og avgrenset, avhengig av prosjektet man jobber med og behovene for det. Målformuleringen skal ikke være en avveining mot andre verdier, som økonomi eller formålet med oppdraget ditt. Målene skal altså komme fra de sosiale aspektene som kom frem i kartleggingen. Målene kan tilfeldigvis sammenfalle med formålet med ditt planoppdrag, men målene kan også stå i konflikt med formålet.

Det er viktig å slå fast og bli enige om en målformulering i SKB-gruppen for å kunne jobbe videre og veie opp fremtidige forslag og eventuelle kompromisser mot målet. Ikke minst ettersom en del tiltak for å nå målet kan komme til å ligge utenfor ditt spesifikke prosjekt, hvilket ytterligere tydeliggjør betydningen av et samvirke med andre aktører som kan ha muligheter til andre forandringer.

Iblant kan det allerede finnes vedtatte politiske mål i politiske innretningsdokumenter, i oversiktsplaner eller andre strategiske dokumenter å ta hensyn til. Prosjektmålene kan også være satt i *planoppdraget*. Det vil også bli gjort en avveining mot miljø og økonomi i prosjektet som helhet, og derfor er det viktig å tydeliggjøre de sosiale målene.

Et eksempel på målformulering kan være *"Stedet må eventuelt kompletteres med boliger som egner seg for mindre husholdninger og personer med lavere inntekt, samtidig som de spesielle arkitektoniske kvalitetene opprettholdes. Torget bør bevares som sted for samspill: Det trengs bedre muligheter for samspill mellom personer som bor på stedet og personer som bor på den andre siden av veien. Koplingene til omliggende bydel på den andre siden av den store veien må styrkes og bli tryggere."*

Behovsliste

Etter en første analyse kan materialet gjøres enklere å bearbeide ved å formulere hvilke behov som finnes for å styrke de sosiale aspektene. Behovene kan gjelde ting som må forandres, utvikles eller bevares. Behovene formes ut fra kartleggingen og målformuleringen. Listen skal peke på behovene ut fra et sosialt perspektiv. Den skal være uten avveininger mot økonomiske midler eller andre ressurser. Slike avveininger foretas senere, når dere drøfter hvilke behov som kan oppfylles.

Behovslisten skrives sammen, eller avstemmes i det minste, med SKB-gruppen og eventuelt med andre aktører dersom du ser behov for det. Gruppen trengs både for å få inn et bredere syn på hva som er viktig, men også for å samle en bredde av aktører som kan forenkle gjennomføringen av tiltakene. Det er ofte behov som ikke kan tilgodesees direkte gjennom det planlagte tiltaket, men som likevel har en innvirkning på prosjektet ditt, og der andre aktører har mandat eller forvalterskap til å kunne gjennomføre andre tiltak. Et samlet syn på hva som er behovene kan også styrke kommunen i dens kontakter med andre parter. Medborgere kan også involveres i denne fasen ved at man snakker om hvilke tiltak som ønskes eller hvilke verdier det er viktig å bevare.

Å få det gjort

De ulike behovene man har kommet fram til kan struktureres i en tabell der hvert forslag kan følges opp. Behovslisten kan bli lang, og det er sjelden mulig å ta tak i alt listen tar opp. Derfor er det nødvendig å foreta en prioritering. Når det foreligger en behovsliste, er det lurt å samle berørte forvaltninger for å foreta en egnet og godt avveid prioritering mellom punktene. Det kan være nødvendig med mer enn ett møte om prioriteringen i listen for å kunne få svar fra respektive ansvarlige forvaltning.

Her følger et antall eksempler på behovslistene. Overskriftene kan variere etter det man mener egner seg i det enkelte tilfellet. Her foreslår vi at man tar med følgende overskrifter:

- *Behov* tar opp de punktene kartleggingen har ført fram til og hva man har bestemt skal prioriteres.
- *Hvordan* svare på hvilket forslag til løsning man tenker seg, dvs. hvordan behovet skal tilgodesees.
- *Hvem* angir hvem som har ansvar for å jobbe videre med spørsmålet og hvem som er ansvarlig for at tiltaket gjennomføres.
- *Gjennomføring* tar opp hvor spørsmålet kan styres, reguleres eller følges opp
- *Når* gir rom for oppfølging og svarer på spørsmålet når det skal gjennomføres. Ved å diskutere spørsmålet stilles man overfor andre spørsmål, som hvordan ser budsjettet ut for forvaltningen, hvordan ligger dette prosjektet an i forhold til andre prosjekter i nærområdet, hvordan er behovet i forhold til annet som skal gjennomføres i nær fremtid? På den måten kan man også lettere komme fram til beslutninger om fortsettelsen.

Temavis inndeling

<i>Trafikk og fremkommelighet</i>				
<i>Behov</i>	<i>Hvordan</i>	<i>Hvem</i>	<i>Gjennomføring</i>	<i>Når</i>
Skape et tryggere miljø langs Storgaten.	Senke hastigheten.	Trafikk-forvaltningen.	Utredes i trafikkstudie.	I forbindelse med gjennomgangen av gatene i sentrum.
<i>Grøntområdet</i>				
<i>Behov</i>	<i>Hvordan</i>	<i>Hvem</i>	<i>Gjennomføring</i>	<i>Når</i>
Forbedre opplevelsen av lekeplassområdet.	Se over belysningen.	Park-forvaltningen.	Belysningsplan.	Utarbeides i løpet av høsten 2013.

Inndeling etter ansvarsfordeling

Byggetillatelse				
<i>Behov</i>	<i>Hvordan</i>	<i>Hvem</i>	<i>Gjennomføring</i>	<i>Når</i>
Bibeholde stedets identitet og historiske tilknytning.	Viktig å følge opp formgivningen av de nye bygningene.	Byggetillatelse	Formgivningsprogram utarbeides som underlag for prøvingen av byggetillatelsen.	Formgivningsprogram i forbindelse med planarbeidet.
Trafikkforvaltningen				
<i>Behov</i>	<i>Hvordan</i>	<i>Hvem</i>	<i>Gjennomføring</i>	<i>Når</i>
Forbedre fremkommelighet en langs Storgaten.	Utvide fortauet.	Trafikkforvaltningen.	Utredes i trafikkstudie, muliggjøre utvidelsen i plankartet.	Juni 2014.

Blant behovspunktene er det forhåpentlig et antall aspekter du kan og bør ta hensyn til i planleggingen din. Avstem punktene mot skissearbeidet ditt. Tenk gjennom hvordan du kan oppfylle punktene. Er noen behov fra den sosiale konsekvensbeskrivelsen i konflikt med andre aspekter, som ønsker fra eiendomsutvikleren eller trafikkløsninger? Tenk i så fall gjennom hvordan du skal forene ulike ønsker og om det er noe du kan gjøre for å imøtekomme tilsynelatende motstridende ønsker.

Ved å samstemme planarbeidet med behovslisten og formulere *om* og *hvordan* du oppfyller behovet eller hvorfor du *ikke* kan oppfylle det, vil du skape en systematikk i å ta hånd om de sosiale aspektene. Dessuten kan arbeidet bli mer transparent overfor SKB-gruppen, beslutningstakere og andre.

I behovslisten er det trolig flere punkter der du ikke kan påvirke innenfor rammen for nettopp ditt planprosjekt. Disse må likevel tas hånd om, og en detaljplanprosess kan være en utmerket plattform for å diskutere disse andre tiltakene også. Det er forhåpentlig med relevante aktører i SKB-gruppen din. Ellers kan det nå være lurt å involvere de andre aktørene som har mulighet til å oppfylle de behov dere har identifisert.

Ved å sette seg ned sammen i et møte, kan mange spørsmål utredes på relativt kort tid. Å møtes og snakke om spørsmålene vil gi betydelig mer enn om saksbehandleren arbeider på egenhånd. Møtet blir en effektiv måte for å fange opp kunnskap, sende med spørsmål og spre informasjon. Ta utgangspunkt i behovslisten. Respektive forvaltning bidrar med sin kunnskap om hvordan deres mål og retningslinjer ser ut, hvordan budsjettet ser ut fremover osv. Spørsmål som ikke kan løses direkte i møtet må man ta med seg til sin forvaltning og deretter følge opp i neste møte. I gruppen diskuterer dere spørsmål som hva som skal gjøres, når det skal gjøres og hvem som påser at det blir gjort. På den måten blir behovslisten en slags handlingsplan for å øke mulighetene for at tiltakene faktisk blir satt ut i livet. Her identifiseres *hva* som må gjøres, *når* og *hvordan* i en oversiktlig tabell som alle parter gjerne kan få med seg etter møtet. Hvis man for eksempel går ut fra at en lekeplass må forbedres for å bruke bruksgraden, kan en behovsliste være et første steg i prosessen (se eksempel under). Listen kan kompletteres og gjøres mer spesifikk etter hvert som saksbehandlerne undersøker spørsmålet. De enkelte forvaltningene kan selvfølgelig komplettere med egne interne handlingsplaner, men ved å gå ut fra en felles behovsliste, fanger man opp helheten. På den måten reduseres risikoen for at viktige spørsmål faller mellom stolene, samtidig som man forbedrer forutsetningene for samvirkende tiltak.

Lekeplassen				
<i>Behov</i>	<i>Hvordan</i>	<i>Hvem</i>	<i>Gjennomføring</i>	<i>Når</i>
Forbedre opplevelsen av lekeplassen.	Se over belysningen.	Park-forvaltningen	Belysningsplan.	Utarbeides i løpet av høsten 2013.
Forbedre lydmiljøet på lekeplassen.	Opprette fartsdumper på tilstøtende vei.	Trafik-kontoret	Utredes i trafikkstudie og legges fram som forslag.	Utredes høsten 2013. Kan gjennomføres tidligst våren 2014.

I visse organisasjoner kan det være nødvendig med tydelige rutiner for hvordan dette arbeidet formes og hvem som har ansvaret for å samle sammen og drive de behov som ikke berører planarbeidet ditt. Det kan også være nødvendig å diskutere ressursfordeling for de personene som deltar i arbeidet. Tenk gjennom hvordan det ser ut i din organisasjon og hvilke muligheter du har til å drive de sosiale aspektene.

Alt etter type tiltak og kommunens organisasjon kan også kostnadene til gjennomføringen diskuteres i gruppen. Hvis prosjektet er en *detaljplan*, kan det diskuteres hvilke kostnader som kan bæres av prosjektet, og på den måten kan man også gi en input til arbeidet med en eventuell utviklingskalkyle for en *detaljplan*. Dere kan diskutere om det finnes muligheter for å avtale noen av behovene i en byggerett eller utbyggings- og reguleringsavtale. Tiltak som skal treffes innenfor eller i direkte tilknytning til planarbeidet kan reguleres i *detaljplanens* gjennomføringsbeskrivelse. Snakk om hvilke styringsmidler dere disponerer i gruppen. Tenk på at forhandling og argumentasjon også er en type styringsmiddel som man kan ty til dersom det er et tiltak dere ikke har juridiske muligheter til å råde over. En del ønsker får kanskje ikke plass innenfor prosjektet, men kan være interessante for fremtiden – de kan f.eks. føres videre til arbeidet med budsjettarbeidet generelt for kommunen.

Kartlegging

Målformulering

Behovsliste

Prioritering

Samarbeid i SKB-gruppe

Konsekvensbeskrivelse

Oppfølging

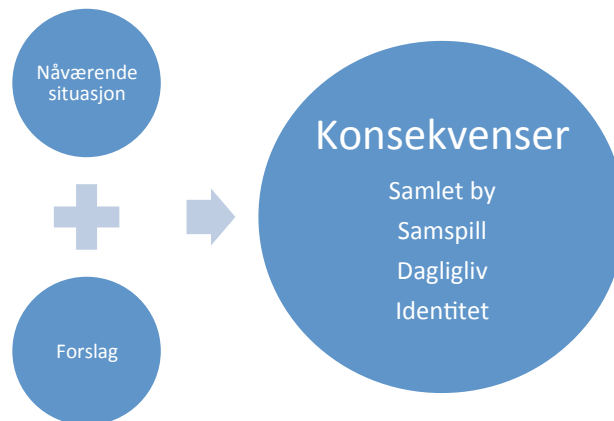
Konsekvensfasen

Det er først i den siste fasen at selve konsekvensene av planforslaget beskrives og analyseres. Det bør samtidig påpekes at det ikke finnes noen klare skiller mellom de ulike fasene og at de i praksis ofte går inn i hverandre. Allerede kartleggingsfasen er det eksempelvis vanlig at tanker og ideer om konsekvensene av et prosjekt synliggjøres og diskuteres. Derfor er det positivt å sørge for en eller annen form for dokumentasjon av konsekvensene gjennom hele prosessen.

Konsekvensfasen kan beskrives som en forlengelse eller samvekting av de to første fasene, dvs. kartleggingsfasen og tiltaksfasen. Kunnskapen som er innsamlet i

kartleggingsfasen og konklusjonene fra tiltaksbeskrivelsen blir to lag som legges på hverandre. Sammen danner de grunnlaget for den endelige konsekvensbeskrivelsen. En konsekvensbeskrivelse bør alltid være spesifikk på den måten at den tar utgangspunkt i de verdier og aspekter som er identifisert som sentrale for det aktuelle stedet. Konsekvensbeskrivelsen skal med andre ord gjenspeile kartleggingen.

Konsekvensene av forslaget skal beskrives i et konsekvensavsnitt i *detaljplan*prosessen. Der kan underlaget fra dette arbeidet bli et godt tilskudd!

Sosiale konsekvenser

Før du går løs på oppgaven med å beskrive de sosiale konsekvensene av et forslag, er det lurt å ha klart for seg hva dette innebærer og hvilke begrensninger som finnes. Det er en uunngåelig usikkerhet i alle former for fremtidsbeskrivelser, spesielt når det gjelder komplekse sosiale miljøer og forhold. Sosiale aspekter krever en annen innstilling enn det naturvitenskapelige perspektivet som tillempes i miljøkonsekvensbeskrivelser. Sosiale konsekvensbeskrivelser bør ikke oppfattes som ensidige bilder av hvordan det faktisk kommer til å bli, men snarere som en beskrivelse av mulige retninger. At man unngår skråsikre formuleringer innebærer imidlertid ikke at analysen behøver å bli spekulativ eller grunnløs. Kartleggingen av konsekvensene av et forslag bør være systematisk, godt underbygd og kunnskapsbasert. Kunnskapsgrunnlaget for beskrivelsen bør utgjøres av den kunnskap som er samlet inn under kartleggingen, dvs. kunnskap om det spesifikke stedet og den spesifikke sammenhengen i kombinasjon med mer generell kunnskap om sosiale prosesser. Det er også viktig med en forståelse av forbindelsen mellom romlige og sosiale aspekter for at analysen skal bli velfundert.

Som et supplement til SKA-verktøyet har Göteborgs Stad utarbeidet en kunnskapsmatrise der de har samlet kunnskap om forskningssituasjonen ut fra de sosiale aspekter som behandles i tankemodellen. Kunnskapsmatrisen er en god

støtte å bruke i konsekvensfasen og er tilgjengelig på Göteborgs Stads hjemmeside (<http://kunskapsmatris-s2020.se>). Foruten å ta et overblikk over kunnskapssituasjonen kan man også se på tidligere saker som likner den man studerer for å avgjøre hva følgene kan bli. Avslutningsvis kan det nevnes at selv om sosiale konsekvensbeskrivelser er relativt åpne som sådan sammenliknet med MKBer, kan man selvfølgelig benytte seg av prognoser eller andre mer eksakte beregninger for å trekke slutninger eller for å underbygge konklusjoner.

Innhold og gjennomføring

Hva skal inngå i en sosial konsekvensbeskrivelse? Meningen med en konsekvensbeskrivelse er ikke å dekke inn alle tenkelige sosiale spørsmål, men å fokusere på det som er relevant for sammenhengen. Selv om man går ut fra hovedoverskriftene i matrisen (*Samlet by, Samspill, Dagligliv og Identitet*) kan konsekvensbeskrivelsen med fordel fokusere på noen spesifikke nøkkelspørsmål. I diskusjonen er det viktig å knytte an til de verdier og behov som er identifisert i kartleggingsfasen og reflektere over hvordan disse kan bli påvirket av forslaget. Som i kartleggingsfasen bør du også ha med deg de ulike geografiske analysenivåene (bygning og sted, nærmiljø, bydel, by og region) i den grad de er aktuelle for det spesifikke tilfellet. Hvis du eksempelvis kartlegger konsekvensene av en ny sykkelvei og vurderer at den først og fremst vil få en lokal påvirkning, angir du det i konsekvensbeskrivelsen.

Diskusjonen om konsekvensene kan omfatte alt fra romlige til estetiske og kulturhistoriske aspekter, så lenge de knyttes an til den menneskelige dimensjonen. Det er interessant å ta opp både direkte og indirekte konsekvenser, og de kan være av kvantitativ eller kvalitativ art. Det kan eksempelvis handle om at befolkningen øker med et visst antall prosent eller at trivselen i et boligområde blir bedre.

Hvis du går ut fra det fiktive eksemplet som presenteres i kartleggingskapitlet og et forslag med 20 nye eneboliger, innordnet i den spesielle arkitekturen som er der i dag, kunne et utdrag fra den sosiale konsekvensbeskrivelsen være: *"Formålet med forslaget er å planlegge ytterligere 20 eneboliger på stedet. Det ville innebære at stedets identitet som småhusområde bevares. Samtidig er det en risiko for at man forsterker eksisterende segregasjonsmønstre i bydelen som sådan, der eneboligområdet allerede skiller seg ut fra området på den andre siden av veien, som utelukkende består av boligblokker. I det nærmeste miljøet forventes de nye eneboligene å øke mulighetene for samspill og sosiale aktiviteter, hvilket i sin tur er positivt for trykthsopplevelsen.*

Å analysere konsekvensene av et forslag handler til en viss grad også om å foreta en vurdering av hvorvidt en effekt er positiv eller negativ, samt på hvilken måte. I vurderingen av eventuelle effekter kan du ta utgangspunkt både i din kunnskap om sosial bærekraft og synspunkter og informasjon som er kommet fram under kartleggingen. Det har kanskje eksempelvis vist seg at et skogsparti som ser mørkt og utilgjengelig ut på kartet i virkeligheten er et populært lekemiljø det områdes barn liker å bygge hytter og leke gjemsel. Det er i første rekke konsekvensene av det aktuelle prosjektet som skal kartlegges, men hvis det finnes andre prosjekter eller planer som berører den fremtidige utviklingen i området, bør dette nevnes.

Det er egentlig ingen eksakte metoder for å komme fram til hvilke konsekvenser et prosjekt kan medføre. Den som foretar konsekvensbeskrivelsen må selv avgjøre hvilke kunnskapskilder og personer som kan bidra til prosessen og analysen. Seminarer og dialoger med lokale aktører, tjenestemenn og innbyggere er en god løsning for å få i gang diskusjonen og generere ideer. Vær oppmerksom på hva slags mennesker som blir representert og hvilke som ikke blir det. Finn ut hvordan de gruppene som ikke blir representert kan nås, eller hvordan de spørsmålene som kan berøre andre grupper kan stilles på beste måte og tas med i arbeidet.

Sørg også for å undersøke og ta del av relevant underlagsmateriale som er utarbeidet i forbindelse med prosjektet. Det er en forutsetning å kjenne til forslaget og hva det vil innebære rent konkret for å kunne bedømme den sosiale påvirkningen. Underlagsmaterialet kan også inneholde prognoser og statistikk som kan brukes i konsekvensbeskrivelsen. Mer generelt kan man si at konsekvensfasen handler om å stille riktige spørsmål der man dekker inn viktige perspektiver. Hva som er riktige spørsmål avgjøres imidlertid av den spesifikke situasjonen og av de kunnskaper man har fått under kartleggingen. Ut fra de verdier, kvaliteter og behov som er identifisert i kartleggingsfasen stiller du spørsmål om forslaget påvirkning:

- *Hvordan vil disse verdiene og behovene bli påvirket dersom forslaget gjennomføres?*
- *Hvilke positive respektive negative effekter kan man vente seg?*
- *Hvem eller hvilke vil bli påvirket av forandringene? Er det eksempelvis barn, mennesker med bevegelseshemming eller de med lavere inntekt som vil bli rammet?*
- *Vil disse gruppene tjene eller tape på forandringen?*
- *Kan stedets karakter og betydning endres dersom forslaget gjennomføres?*

Her er det interessant å se på både det individuelle perspektivet og sosiale sammenhenger. I selve dokumentasjonen av konsekvensene er det fornuftig å gå ut

fra SKA-matrisens struktur. Den er en god tankestøtte og et middel for å sikre at man tar hensyn til samtlige sosiale aspekter og analysenivåer. Når konsekvensene presenteres i løpende tekst, kan du med fordel benytte deg av mer spesifikke tematiske overskrifter som *Trygghet* eller *Identitet og kulturmiljø* får å skape struktur. Det er fint hvis analysen avsluttes med et avsnitt der du diskuterer mulighetene for å minimere de negative konsekvensene og forsterke de positive. Det kan også bli aktuelt å diskutere kompensasjonstiltak. Dersom prosjektet medfører at viktige kvaliteter ødelegges eller svekkes, er det fornuftig å se videre på hvordan disse kvalitetene kan gjenskapes på et annet nærliggende sted.

Avslutningsvis kan det nevnes at sosiale konsekvensbeskrivelser som prosess og metode ser ulike ut, avhengig av situasjonen. Det har dels å gjøre med når i planleggingsprosessen man velger å føre inn de sosiale aspektene, men det har også å gjøre med prosjektets omfang og tidsrammer. Når det handler om større prosjekter med langs tidsrammer, blir konsekvensbeskrivelsen mer som en sirkulær prosess enn en enkelt fase. For hvert forslag eller revidering av forslaget som foretas, skal det opprettes (eller i det minste omformuleres) en ny konsekvensbeskrivelse. Dersom konsekvensanalysen lages i en tidlig fase, kan det også handle om å stille ulike alternative utforminger opp mot hverandre og vurdere hvilket alternativ som er best egnet ut fra et sosialt perspektiv.

Oppfølging

Når *detaljplanen* er ferdig og rettskraftig, er vanligvis du som saksbehandler ferdig med arbeidet med stedet. Det kan imidlertid stå igjen punkter fra behovslisten som dere vurderte at ikke kunne løses innenfor rammen av planprosjektet ditt og som ennå ikke er tilgodesett. Det er kanskje ikke besluttet hvorvidt det finnes muligheter for å tilgodese behovene eller på hvilken måte det skal skje. Det må finnes rutiner for hvem som tar ansvaret for å fortsette å samle relevante aktører og sørge for at behovene tilgodesees. I SKB-gruppen bør dere tidlig stille dere spørsmålene om hvem eller hvilke som er ansvarlige for oppfølging av det som behandles. Hvis dere tidlig vet hvem som kommer til å ha ansvar for oppfølgingen, kan dere også diskutere hvorvidt det er du eller denne personen som skal sammenkalle SKB-gruppen i kartleggings- og tiltaksfasene.

Hvem som får oppgaven med å holde de sosiale aspektene sammen og ha ansvar for oppfølgingen av behovslisten deres kan være forskjellig i ulike kommuner. Det kan fremdeles være deg eller noen fra din planleggende forvaltning. Det kan også være noen fra formannskapets kommunesentrale forvaltning, noen fra forvaltningen som har ansvar for grunneierspørsmål eller en forvaltning som har ansvar for sosiale spørsmål.

Uansett hvem som har ansvar for oppfølgingen, så er det viktig at du har en tydelig dokumentasjon fra arbeidet ditt med den sosiale konsekvensbeskrivelsen, ettersom oppfølgingen kan komme til å pågå i lengre tid og nye aktører eller individer kan bli involvert. Den behovslisten dere har, sammen med kartleggingen, kan forme en slik dokumentasjon, der kartleggingen forklarer de ulike behovspunktene.